

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«طرح منع تشکیل و تبلیغ و عضویت در فرقه‌ها»

چکیده

تنوع فرقه‌ها و گروه‌های انحرافی و به تبع آن پیچیدگی‌های موجود در روابط میان اعضای فرقه‌ها و مسائل مرتبط با تشکیل و سازماندهی و حمایت‌های مادی و تأمین مالی آنها می‌تواند در هر جامعه‌ای چالش‌های متعددی ایجاد نماید. همین تنوع و پیچیدگی در کنار خلأهای تقنینی در مقابله با فرقه‌ها، ضرورت تصویب قانونی جامع در زمینه فرقه‌ها که با جامعیت محتوایی تمامی انواع فرقه‌ها و رفتارهای مجرمانه آنها را پوشش دهد و مانع از تشکیل، تبلیغ و عضویت در آنها گردد را ایجاد می‌نماید. برای این منظور طرح «منع تشکیل و تبلیغ و عضویت در فرقه‌ها» مورد بررسی و تجدید نظر قرار گرفته است.

مشخصات طرح

دوره نهم - سال سوم

مقدمه

فرقه و فرقه‌گرایی در دوران معاصر از تنوع و رشد فزاینده‌ای برخوردار است.^۱ فرقه‌ها از آن روی که اساس و ماهیت شکل‌گیری خود را بر دین بنا می‌سازند از قدرت تخریب‌گری بالایی در هر جامعه‌ای برخوردار بوده و با جعل و استحاله آموزه‌های دینی پایه، در هر کشور و ملتی، قرائتی جدید را از دین اصلی ارائه می‌دهند که کاملاً مطابق با اهداف نامشروع آنان است.

شماره ثبت:

۵۳۷

شماره چاپ:

۱۳۰۸

تاریخ چاپ:

۱۳۹۳/۱۰/۲۲

۱. تعریف فرقه:

تعاریف فراوانی از اصطلاح «فرقه» ارائه گردیده که از جمله آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- فرقه در لغت به معنای «دسته، طایفه، مسلک، حزب، بخش، بریدن، قسمت کردن و گروهی از مردم است»
- «گروه یا جماعتی که اهداف، نظام اعتقادی یا ویژگی‌های یکسان و مشترک داشته باشند»

در اصطلاح علم کلام، به «عده‌ای از مردم گفته می‌شود که به دلیل اختلاف در مسائل اعتقادی، از پیروان یک دین جدا شده و عقاید و تبیین‌های خاصی از آن دین را انتخاب کنند».

• فرقه در فرهنگ علوم سیاسی، چنین تعریف شده است: «بخشی از جامعه که از مذهب رسمی جدا شده یا به آیینی گرویده باشد که به وسیله همگان به رسمیت شناخته نشده است».

• با نگاهی سهل‌انگارانه، به «هر نوع جنبش جدایی‌طلب (ملی، زبانی، مذهبی، سیاسی و غیره) به کار می‌رود» (غفاری هنجین و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۶-۴۷).

• «فرقه به هر گونه انشعاب گروهی از دین اصلی و رایج اطلاق می‌شود که مبدع و بازآفرین ارزش‌های معنوی و اعتقادی جدید باشد». فرقه از بطن یک دین یا آیین مستقر به وجود می‌آید و ممکن است مانند برخی از جنبش‌های جدید دینی، تلفیق و تألیفی از عقاید چند دین متفاوت باشد (حاجیان، ۱۳۸۳: ۲۳۴ و ۲۳۵).

• فرقه می‌تواند به‌عنوان گروهی که پنج کاراکتر زیر را دارد تعریف گردد: ۱. از القای روانی جهت جذب، حفظ و کنترل اعضایش استفاده می‌کند. ۲. یک جامعه بسته توتالیتری را تشکیل می‌دهد. ۳. بنیانگذار یا رهبر آن خود انتصابی، دگماتیک، قدسی‌مآب، غیرقابل پیش‌بینی و دارای کاریزما می‌باشد. ۴. اعتقاد دارد که هدف وسیله را توجیه می‌کند و به هر وسیله ممکن پول در آورده و افراد را جذب می‌نماید. ۵. ثروت فرقه استفاده‌ای به اعضای آن یا جامعه نمی‌رساند.

در زبان انگلیسی نیز واژه‌ها و تعاریف متفاوتی برای اصطلاح فرقه در نظر گرفته که از جمله آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

Sect: یک گروه مذهبی یا سیاسی با اعتقادات مشترک است که منشعب از یک گروه بزرگ‌تر بوده، اما باورها و اعتقادات آنها تا حد زیادی متفاوت‌تر می‌باشد. یک گروه بدعت‌گزار که از سنت مذهبی به‌طور عمومی پذیرفته شده دچار انحراف شده است.

Cult: یک مذهب یا فرقه با اندیشه ناصحیح، غیرمؤمن، افراطی است که اعضای آن اغلب خارج از جامعه متعارف، تحت هدایت یک رهبر کاریزماتیک زندگی می‌کنند. یا یک سازمان شبه‌مذهبی است که از تکنیک‌های روانی برای به دست آوردن پیروان و کنترل آنها استفاده می‌کند. یک گروه مذهبی کوچک است که بخشی از مذهب پذیرفته شده و بزرگ‌تر نیست و اعتقادات و باورهای آنها برای مردم خطرناک است.

Denomination: یک سازمان مذهبی است که جماعتی را برای اعتقاد به باورها و اعمال خود متحد می‌کند. یک گروه بزرگ از جماعت مذهبی متحد شده است که تحت یک نام و ایمان مشترک بوده و معمولاً تحت یک سلسله‌مراتب قانونی و اداری منحصر سازمان یافته است.

Faction: یک گروه در داخل گروه بزرگ‌تر است که اعتقادات و ایده‌های متفاوتی از آن دارد با گسترش دیدگاه‌ها می‌توان دسته‌بندی‌های متنوعی را برای فرقه‌ها ذکر کرد. این دسته‌بندی‌ها می‌توانند براساس چگونگی شکل‌گیری، نوع فعالیت، هدف فرقه، زمان و... انجام شوند. یا می‌توان به تفکیک فرقه‌های مذهبی از فرقه‌های سیاسی پرداخت. اما باید توجه داشت که دسته‌بندی‌های متنوعی که از فرقه‌ها بیان می‌شود بیشتر براساس اقتضای جوامع است و کمتر قابل تعمیم است (غفاری هنجین و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۶-۴۷).

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفاتر: مطالعات حقوقی

مطالعات سیاسی

مطالعات فرهنگی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۴۲۶۹

تاریخ انتشار:

۱۳۹۴/۲/۳۰

آسیب‌های مسئله فرقه‌گرایی و ضرورت جرم‌انگاری این پدیده

تهدیدی که از ناحیه فرقه‌ها متوجه جامعه می‌شود تهدیدی فراگیر است که ابعاد تأثیرگذاری گسترده‌ای دارد و نگرانی‌های فزاینده‌ای در خصوص تباه شدن زندگی طیفی از افراد جامعه از ناحیه فعالیت‌های گسترده فرقه‌ها وجود دارد. آثار و پیامدهای رفتار فرقه‌ها در ساحات مختلف حیات اجتماعی و در جای جای اجزای جامعه و دستگاه‌های اجرایی خود را نشان می‌دهد. فرقه‌گرایی با خصیصه‌های انحصاری همچون تمامیت‌گرا بودن، ریاضت‌جویی، تعصب، بنیادگرا بودن، جدایی از اجتماع کلی و... به انواع تضادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دامن زده و با خرد کردن هویت‌ها، مانع از شکل‌گیری یک هویت جمعی و حس تعلق به فضای ملی خواهد شد.

مخاطبین فرقه‌ها تمامی آحاد جامعه‌اند و در نتیجه وجود آنها برای همه طیف‌های جامعه تهدیدی پنهان به‌شمار می‌آید. بررسی و مطالعه رفتارهای فرقه‌ها نشان می‌دهد که فرقه‌ها افراد ناراضی را جذب می‌کنند و افرادی که رفتارهای اعتراضی به نظام هنجاری و ارزشی جامعه دارند در بستر فرقه‌ها فرصت و جرئت رفتارهای ناسازگار با جامعه و ساخت فرهنگی و اجتماعی آن را می‌یابند. فرقه‌ها زمانی شکل می‌گیرند و گسترش پیدا می‌کنند که در بستر روابط و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی به هم ریختگی‌هایی به‌وجود آمده باشد.

فقدان به‌هم پیوستگی و انسجام اجتماعی و گسست در فرآیندهای فرهنگ‌ساز و ایجاد تکثر و چندگانگی در فرآیندهای فرهنگ‌پذیری می‌تواند موجب تسهیل ظهور و اشاعه فرقه‌ها در یک زمان معین شود. در فضای آرام افراد به آسانی می‌توانند راه خود را بیابند و در شرایط فتنه و در جایی که منابع متعدد و متعارض آگاهی‌بخشی وجود دارد که مردم نمی‌دانند چه چیزی را دوست داشته باشند و چه چیزی را نه زمینه برای جولان فرقه‌ها در جامعه فراهم می‌گردد. در حقیقت فرقه‌ها در زمانی که خلأ به وجود می‌آید به جهان‌بینی افراد حمله می‌کنند. در فضایی که جامعه با ساختار منسجم و به‌هم پیوسته وجود دارد و مؤلفه‌های وفاق اجتماعی در عالی‌ترین سطح خود عمل می‌کند و در میان افراد جامعه حس همبستگی و تعهد به نظام ارزشی وجود دارد فرقه‌ها در جذب افراد جامعه کم‌اثرترند. در نتیجه فرقه‌ها با برهم زدن نظم فرهنگی - اجتماعی و سیاسی و ایجاد شکاف در جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری طیف‌های مختلف جامعه موجب بروز تعارض‌های فرهنگی، خلأهای هنجاری و درگیری‌ها و خشونت‌ها شده و به این ترتیب می‌توانند تهدیدی بالقوه و جدی برای تمام جوامع به‌شمار روند. از طرف دیگر و از نگاهی فراملی به مسئله فرقه‌ها؛ کشورهای متخاصم منطقه‌ای و جهانی همواره سعی کرده‌اند تا با گسترش فرقه‌گرایی امنیت ملی کشورها را با چالش مواجه سازند. از این‌رو فرقه‌گرایی، سبب نافرمانی نسبت به دولت، قانون‌شکنی و بدبینی، عدم همکاری با نظام، کاهش هویت‌ها و تابعیت‌های ملی، ظهور رادیکالیسم خشن قومی و مذهبی در کشورها خواهد شد.

بررسی و ارزیابی طرح منع تشکیل و تبلیغ و عضویت در فرقه‌ها

طرح منع تشکیل و تبلیغ و عضویت در فرقه‌ها که مشتمل بر سه ماده و پنج تبصره است با هدف مقابله مؤثر با فرقه‌های انحرافی و جلوگیری از گسترش آنها و با آگاهی از وجود خلأ تقنینی در قوانین و مقررات کیفری برای مقابله جامع با فرقه‌ها جهت طی مراحل قانونی تقدیم مجلس شده است. لازم به ذکر است که این طرح دومین طرحی است که در رابطه با مقابله با فرقه‌ها و گروه‌های انحرافی اعلام وصول شده است. قبل از این طرح، طرح مقابله با گروه‌های انحرافی با رویکردی مشابه در تاریخ ۱۳۹۲/۰۲/۲۵ اعلام وصول شده که تاکنون تعیین تکلیف نشده است.

انگیزه پیشنهاد طرح در ماده (۱) مطرح شده و در ماده (۲) تأسیس فرقه، عضوگیری و اداره آن جرم‌انگاری شده است. همچنین در تبصره «۱» ماده (۱) مصادیق ایجاد وهن در مبانی ادیان و فتنه اعتقادی بیان شده است. ماده (۳) طرح نیز به مصادره تمامی اموال منقول و غیرمنقول فرقه‌ها و جریانات فکری به نفع دولت اختصاص یافته است.

با توجه به آسیب‌های جدی، تردیدناپذیر و در حال گسترش فرقه‌ها و جریان‌های انحرافی برای امنیت فرهنگی - اجتماعی و سیاسی جامعه و همچنین وجود خلأ قانونی جدی برای مقابله مؤثر با شکل‌گیری و گسترش فرقه‌های انحرافی؛ ورود مجلس شورای اسلامی به این موضوع امری ضروری است و در نتیجه کلیات طرح مورد تأیید است. با این حال بررسی مواد این طرح نشان می‌دهد که جامعیت لازم در

رابطه با جرم‌انگاری صورت‌های مختلف آسیب که از ناحیه فرقه‌های انحرافی متوجه جامعه می‌گردد، وجود ندارد به‌ویژه اینکه بیان مصادیق متعدد در تبصره ماده (۱) به این طرح حیثیت آیین‌نامه‌ای داده است.

وجود ابهام در مفاد طرح یکی دیگر از ایرادهای طرح مذکور است، برای مثال واژه‌هایی همچون «مغزشویی»، «دگرباوری»، «کنترل ذهن» که تعریف صریحی در رابطه با آنها وجود ندارد فهم قانون را با سختی مواجه ساخته است.

همچنین جرم‌انگاری فرقه‌گرایی در ماده (۲) این طرح مقید به نتیجه یعنی ایجاد اخلال در امنیت کشور یا ضربه زدن به اعتقادات دینی مردم است که مقابله با فرقه‌ها و گروه‌های انحرافی را با مشکل مواجه می‌کند. این در حالی است که مقابله با تهدیدهای فرقه‌ها نباید به ایجاد ضرر و خسارت مقید گردد تا بتوان با آنها قبل از تحقق هر نتیجه‌ای و به صرف تشکیل و فعالیت برخورد کرد مضافاً اینکه مقید به نتیجه بودن موجب می‌شود تا دستگاه‌های مسئول نتوانند به سبب پیچیده و پنهانی بودن لایه‌های روابط در اثبات نتیجه و انتساب آن به فرقه موفق گردند.

از این رو با توجه به وجود برخی ایرادات و ابهامات جدی در متن طرح پیشنهادی از یک سو و ضرورت جرم‌انگاری پدیده فرقه‌گرایی، طرح مزبور به منظور بررسی بیشتر و کسب اطلاع از دیدگاه‌ها و نظرات دستگاه‌های اجرایی مرتبط طی جلسات متعددی ظمورد بررسی قرار گرفت و با توجه به ایراداتی که به محتوای طرح و تدوین مفاد آن وارد بود مورد تجدید نظر قرار گرفت و سعی شد که ابعاد مختلف این موضوع مورد توجه قرار گیرد که در ادامه به ویژگی‌های متن پیشنهادی اشاره می‌گردد.

متن پیشنهادی برای الحاق دو ماده به قانون مجازات اسلامی

در متن پیشنهادی تلاش شده تا فروع مختلف رفتارهای مجرمانه فرقه‌ها از قبیل اقدام به بدعت‌گذاری و تحریف در دین اسلام، فعالیت آموزشی و یا تبلیغی انحرافی مغایر یا مخل به شرع مقدس اسلام در فضای واقعی و یا مجازی و یا موجب تسلط روانی و جسمی بر فرد، سردستگی (تشکیل، طراحی، سازماندهی و یا اداره) فرقه‌ها، حمایت مادی و یا تأمین مالی فرقه‌ها، ارتباط فرقه‌ها با مرکزیت خارجی برای دریافت یا هدایت‌های تشکیلاتی با هدف تضمین امنیت جامعه در ابعاد مختلف آن جرم‌انگاری گردد و مجازات‌هایی متناسب با وضعیت آنها برای تحدید دامنه فعالیت و همچنین ممانعت از گسترش آنها پیش‌بینی گردد.

علاوه بر این ایجاد تنفر دینی در میان پیروان ادیان الهی با توسل به رفتارهای افراطی و یا تکفیری دینی که ممکن است موجب درگیری‌های اجتماعی و سلب امنیت مردم در جامعه گردد نیز جرم‌انگاری شده است.

نتیجه‌گیری

متن پیشنهادی ذیل که دستاورد و نتیجه نشست‌های متعدد و ماحصل همفکری میان دستگاه‌های اجرایی مرتبط با مسئله فرقه‌هاست و با آگاهی از نیازهای تقنینی موجود در این مسئله تدوین گردیده و اهداف مورد نظر برای مقابله با فرقه‌ها و گروه‌های انحرافی را با جرم‌انگاری دقیق و متناسب محقق می‌سازد، ضمن توجه به دغدغه‌های نمایندگان محترم پیشنهاددهنده طرح و انعکاس دادن نظرات ایشان به دنبال رفع خلأها و نقاط ضعف موجود در آن طرح نیز می‌باشد. لذا متن پیشنهادی در قالب الحاق دو ماده به قانون تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵) به شرح ذیل است:

متن پیشنهادی:

طرح الحاق دو ماده به قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵

ماده (۴۹۹) مکرر - هر فرد یا گروهی با رفتار افراطی و یا تکفیری دینی، مذهبی، قومی و یا نژادی موجب تنفر یا خشونت در میان پیروان ادیان الهی یا مذاهب اسلامی شناخته شده در قانون اساسی و یا اقوام گردد چنانچه رفتار وی مشمول مجازات حد نباشد، به حبس یا

جزای نقدی درجه چهار یا هر دو مجازات محکوم می‌گردد.

ماده (۵۰۰) مکرر - بدعت‌گذاری و تحریف در دین اسلام و یا ارتکاب هر فعالیت آموزشی و یا تبلیغی انحرافی دیگر مغایر و یا مخل به شرع مقدس اسلام در فضای واقعی و یا مجازی و یا ایجاد تسلط روانی و جسمی بر انسان در قالب فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر جرم محسوب می‌شود و مرتکب چنانچه مشمول حد نباشد، به حبس و جزای نقدی درجه پنج یا یکی از دو مجازات و همچنین محرومیت از حقوق اجتماعی درجه پنج محکوم می‌گردد.

تبصره «۱» - سردستگی فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر برای ارتکاب جرائم موضوع این ماده موجب محکومیت مطابق ماده (۱۳۰) قانون مجازات اسلامی می‌گردد.

تبصره «۲» - ارتکاب سایر رفتارهای مجرمانه در راستای اهداف و برنامه‌های فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر موضوع این ماده به‌وسیله رهبران و یا اعضا، موجب محکومیت به حداکثر مجازات مقرر در قانون برای همان جرم است.

تبصره «۳» - تأمین مالی و یا هر نوع حمایت مادی دیگر از فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر موضوع این ماده با آگاهی از ماهیت آنها، موجب محکومیت اشخاص حقیقی به حبس درجه پنج و جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر ارزش حمایت‌ها و محکومیت اشخاص حقوقی مطابق بند «الف» ماده (۲۰) و ماده (۲۱) قانون مجازات اسلامی می‌گردد.

تبصره «۴» - ارتباط فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر موضوع این ماده با مرکزیت خود در خارج از کشور برای دریافت حمایت یا هدایت‌های تشکیلاتی چنانچه مشمول حد نباشد، موجب محکومیت به حداکثر مجازات مقرر در هر مورد می‌گردد.

تبصره «۵» - مجازات‌های مقرر در این ماده قانونی و تبصره‌های آن قابل تعلیق، آزادی مشروط، مرور زمان و نظایر آن نمی‌باشد.

تبصره «۶» - تمامی اموال فرقه یا هر گروه مجرمانه سازمان‌یافته دیگر موضوع این ماده و همچنین تمامی اموال سردستانان آنها و اشخاص تأمین‌کننده مالی موضوع تبصره «۳» به نفع دولت جمهوری اسلامی ایران مصادره می‌گردد.

تبصره «۷» - تشخیص مصادیق جرم موضوع این ماده و ماده (۴۹۹) مکرر به‌وسیله کارگروهی است که در دادستانی کل کشور به ریاست یک نفر قاضی مجتهد به انتخاب رئیس قوه قضائیه و با عضویت نمایندگان تام‌الاختیار وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه پاسداران، شورای عالی امنیت ملی، وزارت کشور، نیروی انتظامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه تشکیل می‌گردد. آیین‌نامه اجرایی تشکیل و وظایف این کارگروه ظرف مهلت ۶ ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون به‌وسیله وزارت دادگستری تهیه و به تصویب رئیس قوه قضائیه خواهد رسید.

